

5. Відкритий електронний архів СБУ в Полтавській області. – Спр. 18717 Особого отдела ВЧК отделения при 3-й стрелковой дивизии 4 армии : По обвинению Карташева Владимира офицера армии Врангеля. – 10 арк.
6. Відкритий електронний архів СБУ в Полтавській області. – Спр. 18686 Особого отдела ВЧК отделения при 3-й стрелковой дивизии 4 армии : По обвинению гр. Семенютина Николая Николаевича. – 18 арк.
7. Зефирова П. Начсостава запаса, как он есть. / П. Зефирова: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eugend.livejournal.com>
8. Нерар Франсуа-Ксавье. Пять процентов правды. Разоблачение и доносительство в сталинском СССР (1928–1941) / Ф. Нерар. – М. : РОССПЭН, 2011. – 398 с.
9. Відкритий електронний архів СБУ в Полтавській області. – Спр. 19064. – Арк. 4.
10. Там само. Арк.6.
11. Відкритий електронний архів СБУ в Полтавській області. – Спр. 28777 Полтгубчк: Дело по обвинению Колесникова Михаила Максимовича. – 138 арк.
12. Ляковська С. Обліки “політично-неблагонадійного елемента” органами ВНК-ДПУ-ОГПУ: історичний аспект / С. Ляковська // З архіву ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ.– К., 2010. – Випуск 1 (34). – С.22–52.
13. Відкритий електронний архів СБУ в Полтавській області. – Спр. 18032 По обвинению гр. Тарасевича Андрея Петровича в службе в белой армии. – 10 арк.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). – Ф 1. – Оп.1. – Спр. 66. – Арк. 295.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Делія Оксана Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці ВНЗУ “Полтавський університет економіки і торгівлі”.

Наукові інтереси: проблеми історії повсякденності у 20 – 30-х роках ХХ ст.

УДК 341(34.03+091)

ПРО ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБИ ЗАБОРОНИ НА ВІДЧУЖЕННЯ ЗНАМЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ М. ЄЛИСАВЕТГРАДА В НІМЕЧЧИНІ

Олександр КУЛЬТЕНКО (Кіровоград)

Стаття присвячена висвітленню феномену реституції в методології правознавства. Автор намагається впорядковувати вітчизняне законодавство щодо реституції, здійснюючи його порівняльний аналіз із аналогами в Німеччині. У висновку запропоновано заходи для здійснення процедури реституції Знаменської церкви.

Ключові слова: відчуження, реституція, міжнародний договір, метод, докази, Знаменська церква.

Стаття посвящена освещению феномена реституции в методологии правоведения. Автор пытается упорядочить отечественное законодательство по реституции, осуществляя его сравнительный анализ с аналогами в Германии. В заключении предложены меры для осуществления процедуры реституции Знаменской церкви.

Ключевые слова: отчуждение, реституция, международный договор, метод, доказательств, Знаменская церковь.

The article is devoted to the phenomenon of restitution in the methodology of jurisprudence. The author tries to streamline the domestic legislation on restitution, performing a comparative analysis with its counterparts in Germany. In conclusion, the proposed measures for the procedure restitution Znamensk Church

Keywords: alienation, restitution, an international agreement, the method, the evidence, Znamenskaya church.

Розбудова стосунків з вищими законодавчими органами інших країн зазначена в плані діяльності апарату Верховної Ради як завдання, спрямоване на досягнення стратегічних цілей 2013 року та два бюджетні періоди, що настають за плановим, на подальше утвердження законодавчої системи України. Виконанню цього плану не сприяють проблеми, пов'язані з таким юридичним явищем, як реституція. Необмежена реституція практично є почасти наслідком непослідовності законодавця в захисті фактичного володіння. Негативну роль у цьому відіграє наявність теоретичної та практичної можливості в будь-якої зацікавленої особи вжити заходів, спрямованих на отримання статусу добросовісного набувача та подати позов про застосування наслідків правочину щодо укладеного договору.

У методології права реституція існує як особливий гносеологічний, соціальний та історичний феномени:

✓ Дослідженню питань становлення та розвитку інституту реституції присвячені праці науковців Т.О. Тузова, Я. Шаппа, К. Цвайгарта, Х. Кетса, В. Ансона, Ю.Г. Матвєєва, Е. Дженкса, Р. Саватьє, О.В. Макарова, А.В. Климовича, В.І. Семчика, В.Р. Соломяного та ін.

✓ Вивченню реституції в соціальному аспекті присвячені праці В. Бондаренка, Є. Ятченка. У своїх працях були розглянуті її проблеми і сучасними зарубіжними науковцями Ю. Габермаса, С. Роксана, В. Бортникова.

✓ В історичному аспекті його досліджували такі російські й українські юристи, серед яких: А.А. Ахметзянов, І.П. Бліщенко, М.М. Богуславський, Р.М. Валеев, Г.І. Даниленко, А.Д. Діргін, Г.В. Ігнатенко, А.В. Карпенко, Б.М. Клименко, Ю.М. Колосова, В.М. Лисик, І.І. Лукашук, В.М. Репецький, О.І. Тіунов, Є.Н. Хазов, В.Є. Хазова, О.М. Хлєстова. Серед зарубіжних учених розробкою цієї проблематики займалися, зокрема: Дж. Брюкер, Ф. Буньон, Ч. Вішер, П. Вієррі, Р. Вольфрум, Т. Деш, А. Джіола, К.Т. Еустатіадес, Є. Клема, Дж. Мерріман, Р.Є. Нахлік, П. Дж. Про Кіффі, Р. Про Кіффі, Ж.-Ж. Руссо, Є. Ставракі, А.П. Хеллені, Х. Шпікера, А. Бланкенагеля та ін.

Значна кількість наукових праць зазначених вище науковців додає актуальності цій статті, з урахуванням її практичної складової. Метою цього дослідження є спроба впорядкувати вітчизняне законодавство щодо реституції, здійснити його порівняльний аналіз із аналогами в Німеччині та розглянути можливі варіанти повернення Знаменської церкви м. Кіровограда (Єлисаветграда) на територію України, тобто запропонувати процедуру здійснення реституції на конкретному прикладі.

Слід нагадати, що реституція – поновлення первісного стану, не передбачає “зиску”, та, за загальним правилом, жодного “зайвого” збагачення [1]. Термін “реституція” означає повернення майна, відібраного державою у власників, цим власникам або їхнім спадкоємцям, а не передача в безоплатне користування [2]. Реституція (лат. *restitutio* – відновлення) – відновлення стану майна, який існував на момент вчинення дії, що завдала шкоди, тобто це повернення або відновлення матеріальних цінностей в натурі поновлення порушених майнових прав, приведення їх до стану, що існував на момент учинення дії, якою заподіяно шкоди, тобто повернення або відновлення матеріальних цінностей у натурі – тих же, або подібних, або речей такої ж вартості. Якщо їх неможливо повернути в натурі, то відшкодовується їхня вартість у грошах. У міжнародному праві реституцією є повернення за мирним договором майна, неправомірно вилученого під час війни однією державою з території іншої держави [3]. Власник не може в цілях реституції зажадати визнання недійсності всіх разом або окремо другої, третьої, четвертої і т. п. угод з відчуження його майна, що мали місце після першої недійсної угоди, на виконання яких було передане майно [4].

В Україні, виходячи із загальних засад цивільного законодавства, суд може застосувати з власної ініціативи реституцію як наслідок недійсності оспорюваного правочину [5]. Укажемо на те, що законодавець у нашій державі не передбачив у жодному з кодексів терміну “реституція”, хоч в альтернативному проекті Кримінального кодексу України доктора юридичних наук, професора В.М. Смітєнка було запропоновано ввести інститут реституції до кримінального законодавства.

Глумачення реституції доцільно здійснювати зі змісту правочину, який не повинен суперечити положенням також інших, крім актів цивільного законодавства, нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до ст. 1, 8, 9 Конституції України [6]. При цьому потрібно враховувати міжнародні договори (угоди, пакти, конвенції, протоколи, інші форми й найменування), згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, які є частиною національного законодавства України й застосовуються в порядку надання Доручення про правову допомогу у відповідні компетентні органи, тобто Генеральною прокуратурою України, з одного боку, і Федеральним Міністерством Юстиції, а також Міністерствами Юстиції земель Федеративної Республіки Німеччина, з другого [7].

В Німеччині з 1980 року існують певні побоювання з приводу посилення тиску на злочинця й можливого використання механізмів примусу кримінального правосуддя в приватних цілях. У цій державі відбулася дискусія навколо двох понять: реституції та мирової угоди (*Täter-Opfer-Ausgleich*) – угоди між особою, яка вчинила злочинне діяння, та потерпілим. Зміст реституції полягає в тому, що злочинець виплачує певну суму потерпілому або здійснює в його інтересах деякі дії. Реституція спрямована на досягнення результату. Оскільки суддя призначає виплату певної грошової суми, реституція завжди має конкретний характер [8].

Крім того, в Німецькому цивільному укладенні існує відносна заборона на відчуження, яка діє лише на стосунки відчужувача з третьою особою, а не з набувачем речі (наприклад,

недійсним буде розпорядження попереднього спадкоємця земельними ділянками, позиками та подарунками – п. 1 § 2113 Цивільного кодексу Німеччини [9, с. 547]).

Деякі з фахівців указують на сталу процедуру при наданні правової допомоги, у якій органи Договірних Сторін зносяться один з одним через центральні органи юстиції та прокуратури, отже існує можливість співпраці з німецькими колегами не лише каналами Генеральних прокуратур, але і Міністерств Юстиції, як це передбачено у ст. 4 Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Німецькою Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах 1958 р. [10], який чинний в Україні на підставі ст. 7 ЗУ “Про правонаступництво України” [11].

За статусом міжнародного договору до справи також мають стосунок такі ратифіковані обома державами нормативно-правові акти: Віденська Конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і державних боргів 1978 р. [12]; Гаазька Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954р. [13]; Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р. [14]; Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 р. [15], Угода про ввезення матеріалів освітнього, наукового й культурного характеру 1950 р. [16] та ін.

Розглянемо проблему реституції на прикладі Знаменської церкви м. Кіровоград (Єлисаветград) та окреслимо заходи для її здійснення.

21.05.2011 р. гр. України І.О. Раєва, 1935 р.н. у своєму зверненні до автора просила надати посильну допомогу у розшуку Знаменської церкви для подальшого її повернення в м. Кіровоград. Як пояснила авторові остання в усній та письмовій формі, вона влітку 1942 р. (приблизно на початку серпня) стала свідком того, як німецькі окупанти розбирали об’єкт історичної спадщини міста – будівлю Знаменської церкви на вулиці Биковій. 24. 05. 2011 р. іншому свідку події А.О. Петрову 1936 р. н. автором рекомендованим листом через УДППЗ “УКРПОШТА” був направлений запит та надіслані ксерокопії звернення названої вище громадянки щодо зазначеної нею події. 02.06.2011 р. А.О. Петров не лише підтвердив слова І.О. Раєвої, але і додав інформацію, що цінності й майно церкви перебувають на території Німеччини.

Методом порівняння встановлено архітектурну подібність до Знаменської церкви двох розміщених у Німеччині споруд: Храм святителя Миколая (Russische Orthodoxe Kirche im Ausland K.d.ö.R. Seidenstr. 69, 70174 Stuttgart [17]) та Грецька православна церква (Griechisch Orthodoxe Kirche Dammstr. 1, 73728 Esslingen am Neckar [18]). 01.06.2011 р. ще без урахування свідчення А.О.Петрова, автором було узагальнено отриману інформацію та направлено відповідний запит на адресу посла ФРН в Україні. На жаль, у відповіді 08.08.2011 стосовно Знаменської церкви м. Кіровограда № справи Ку 651.00, крім обіцянки “робити все, що в наших силах”, німецька сторона не поінформувала про вжиті заходи. Отже, теперішнє розміщення церкви не встановлено.

У ході подальшої роботи з історичними джерелами було встановлено, що насправді в м. Єлисаветграді стояла церква “Знаменская деревянная с колокольнею. При ней: Ограда каменная. Кладбище в недалеком разстоянии, окопанное рвом. За сторением во время пожара в 1798 г. дел в елисаветградском духовном правлении сведений о времени постройки нет. По преданиям после церкви бывшей в крепости св. Елисаветы самая древняя. В 1893 году вместо деревянной, ветхой Знаменской церкви, иждивением елисаветградскаго купца Д.И. Купченко построена каменная 3-х престольная церковь с каменной оградой и каменным домом для церковно-приходскаго училища. Вся постройка обошлась до 80000 рублей” [19, с. 288]. Для порівняння витрати на будівництво Преображенської церкви, яка побудована 1813 року та існує й нині, становили 62100 рублів [20].

До аргументації версії про архітектурну подібність установленого храму та церкви в Німеччині додамо, що “В окрестностях крепости св. Елисаветы селились греки, молдоване, сербы, беглые русские и старообрядцы из Польши и Черниговской губернии. Таким образом вблизи крепости образовалось поселение, составляющее теперь часть г. Елисаветграда под названием Быкова или греческаго и Пермских. Греки которые населяли предместье Быково имели своих старшин. Капитан Быков заведывал также отводом мест грекам в предместьи Быково. Так например из ордера коменданта крепости св. Елисаветы от 1-го апреля 1755 г. на

имя капитана Быкова видно, что ему поручено было отвести место греку Дмитрию Юрьеву, желавшему поступить в мещанство крепости св. Елисаветы” [21].

Як убачається з вищевикладеного, не встановлене місце речових (частин споруди) та письмових доказів (документів про транспортування) не дає можливості отримати висновки експертів (провести експертизи матеріалу, речовини та виробів).

Підсумовуючи узагальнений матеріал, можна зробити такі, висновки:

По-перше, держава Україна має визначити суб’єкт який уповноважений здійснювати реституцію. Цей захід додасть логіки в подальше врегулювання відносин з німецькими колегами в цій справі.

По-друге, зносини можна здійснювати каналами центральних органів юстиції та прокуратури, тобто в рамках кримінального провадження підготувати й направити Клопотання про надання правової допомоги можна надсилати через уповноважені органи Генеральної прокуратури України, а при цивільному провадженні – Міністерству юстиції України. Стратегічне планування заходів охоплює одночасне використання обох можливостей.

По-третє, оскільки повернення в Україну Знаменської церкви потребує чимало часу, у Клопотанні необхідно просити німецьких колег у разі ідентифікації (проведенні експертизи матеріалу, речовини та виробів) споруди, її частин та майна допомогти негайно отримати абсолютну заборону на відчуження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Новак Д.В. Неосновательное обогащение в гражданском праве [Электронный ресурс] / Д.В. Но-вак. – М., 2010. – 434 с. – Режим доступа: http://goraknig.org/professii/?kniga=MjQwNjI0OQ_ (16.10.2013) – Назва з екрану.
2. Василюк О.М. Реституція церковного майна: міжнародний та вітчизняний досвід. Науковий вісник Академії муніципального управління, серія “Управління” Збірник наукових праць. ВИПУСК 4(10)/2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2009_4/28.pdf (16.10.2013) – Назва з екрану.
3. Реституція – Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Реституція> (16.10.2013) – Назва з екрану.
4. Недействительность сделки – Википедия [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://ru.wikipedia.org/wiki/Недействительность_сделки (16.10.2013) – Назва з екрану.
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання ... |від 06.11.2009 N 9 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09> (16.10.2013) – Назва з екрану.
6. Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (16.10.2013) – Назва з екрану.
7. Спільний протокол українсько-німецьких переговорів провід 24.01.1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276_030 (16.10.2013) – Назва з екрану.
8. Detlev Frehsee. Реституция и мировое соглашение в уголовном праве Германии [Электронный ресурс] / пер. Комаров В.А., Султанов Р.Ш. – М.: КСП МГИМО, 2010. – Режим доступа: <http://ksp.mgimo.ru/translations/tr02.html> (16.10.2013) – Назва з екрану.
9. German Civil Code in the version promulgated on 2 January 2002 // juris GmbH, Saarbrücken, 2009 – 605 p.
10. Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та... від 28.11.1958 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/276_400/page2 (16.10.2013) – Назва з екрану.
11. Про правонаступництво України ... | від 12.09.1991 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1543-12> (16.10.2013) – Назва з екрану.
12. Віденська Конвенція про правонаступництво держав щодо... | від 08.04.1983 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_072 (16.10.2013) – Назва з екрану.
13. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного ... | від 14.05.1954 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_157 (16.10.2013) – Назва з екрану.
14. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних ... | від 20.04.1959 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_036 (16.10.2013) – Назва з екрану.
15. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання... | від 14.11.1970 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_186 (16.10.2013) – Назва з екрану.
16. Угода про ввезення матеріалів освітнього, наукового і ... | від 17.06.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_311 (16.10.2013) – Назва з екрану.
17. Gablenberger-Klaus-Blog – Blog Archive – Russisch orthodoxer Gottesdienst am Pfingstmontag in der Grabkapelle 20.05.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://www.gablenberger-klaus.de/2013/04/22/russisch-orthodoxer-gottesdienst-am-pfingstmontag-in-der-grabkapelle-20-05-2013/> (16.10.2013) – Назва з екрану.
18. Griechisch-Orthodoxe Kirche Esslingen – die größte griechisch orthodoxe Kirche Europas außerhalb Griechenlands – Architektur... [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://www.stuttgart-tourist.de/a-griechisch-orthodoxe-kirche> (16.10.2013) – Назва з екрану.
19. Исторический очерк г. Елисаветграда Составил А. Н. Пашутин / Типография Бр. Шполянских г. Елисаветград, 1897 г. – 292 с.

20. Церкви, состоящая в гор. Елисаветграде. [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://library.kr.ua/elib/pashutin/pash36.html> (16.10.2013) – Назва з екрану.

21. Крепость Св. Елисаветы и основание города. [Електронний ресурс] – Режим доступу до вид.: <http://library.kr.ua/elib/pashutin/pash1.html> (16.10.2013) – Назва з екрану.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Культенко Олександр Володимирович – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження галузей міжнародного права, юридичної психології та законодавчої діяльності.

УДК (477.65) «1871/1917»

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРИСУТСТВА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ (ВЕРЕСЕНЬ 1871 – ЛЮТИЙ 1917 РР.)

Віталій КРИЖАНІВСЬКИЙ (Глухів)

У статті проаналізовано засади функціонування та схарактеризовано особовий склад присутствія Єлисаветградської міської управи у 1871 – 1917 рр.

Ключові слова: функціонування, особовий склад, Єлисаветградська міська управа

В статье проанализированы принципы функционирования и охарактеризован личный состав присутствия Елисаветградской городской управы в 1871 – 1917 гг.

Ключевые слова: функционирование, личный состав, Елисаветградская городская управа

The article analyzes the principles of operation and characterizes the staff of Elisavetgrad City Council office in 1871 – 1917.

Keywords: operation, office staff, Elisavetgrad City Council.

У результаті впровадження положень міської реформи 1870 року в Єлисаветграді формується оновлена система органів самоврядування. Відтоді визначальною інституцією (особливо після 1892 року) стає присутствіє міської управи на чолі з міським головою, якому підпорядковувалися управлінці, обрані думою на два або чотири роки. Саме ці особи значною мірою відповідали за соціально-економічний розвиток, санітарний та медичний стани Єлисаветграда на зламі XIX – XX ст. На жаль, за невеликим винятком, у наявних краєзнавчих розвідках зазвичай сфокусовано увагу на результатах діяльності міських управлінців без створення їхнього соціального, релігійного та освітнього “обличчя” [1]. Ураховуючи вище зазначене, у статті окреслимо соціальні координати елисаветградських управлінців та з’ясуємо принципи організації роботи присутствія міської управи.

Уведення положення 1870 року зумовило формування не тільки установчого органу – міської думи, але й виконавчого – управи. Якщо діяльність гласних (членів думи) визначалася цим нормативним актом, то для ефективного функціонування управи необхідно було розробити додатковий регламентний документ, який визначав би час роботи органу, розподіл повноважень між її членами, необхідну кількість працівників тощо. І вже на 18 листопада 1871 р. думська комісія розробила інструкцію для управи, яка була одночасно планом дій та організаційним документом. У ній указувалася необхідність повідомити губернатора, місцеве поліцейське управління, повітову земську управу про початок роботи новостворених міських інституцій; відмічалася потреба розподілу повноважень між її членами та про створення комісії для розробки міського кошторису. Окрім цього, для складання бюджету до 25 січня 1872 року передбачалося підготувати дані про стан міського господарства. Ця інструкція містила дані й організаційного характеру, які окреслювала тимчасовий графік роботи присутствія управи:

по-перше, управлінці мали перебувати на роботі з 9-ї до 14-ї години;

по-друге, відпустки надавалися строком не більше, ніж на сім днів, за умови дозволу міського голови чи його заступника (ним був один із членів управи);

по-третє, присутствіє повинно було вирішувати всі питання колегіально [2, арк. 14 – 16].

25 грудня 1872 р. міською думою була затверджена нова інструкція, яка детальніше розкривала напрямки колегіальної діяльності управи. У ній зверталася увага на:

1) усі випадки, коли виникає неясність у законі або непорозуміння при виконанні вимог думи чи інших осіб;